

За издавача

Маја Радоман Цветићанин

Главни и одговорни уредник

проф. др Сузана Рајић

Уредници

проф. др Данијела Поповић Николић

доц. др Урош Шешум

Александар Савић, истраживач сарадник

Зоран Стевановић, проф.

Александар Никезић, кустос историчар

Рецензенти

проф. др Дејан Микавица

проф. др Горан Васин

Лектор

Марија Анђелковић

Превод на енглески

Милана Шаренац

Штампа

Virograf com D.O.O. Београд

Тираж

400

ИСБН -978-86-89801-79-8

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 3. СЕПТЕМБРА 2021. ГОДИНЕ У
АЛЕКСИНЦУ

АЛЕКСИНАЦ И ПОМОРАВЉЕ У ПРОШЛОСТИ

САДРЖАЈ

Поздравна реч	9
Др Сузана Рајић, Др Данко Леовац	
Русские о Србни и Србах – приређени извори А. Л. Шемјакина и њихов значај за друштвену и политичку историју Србије.....	11
<i>I</i>	
Оливера Думић, Небојша Ђокић	
Жупа и нахија Загрлата	25
МА Жарко Илић	
Велика, Западна и Јужна Морава на географским картама од 16. до средине 19. века	39
Др Чедомир Антић	
Морава у британским изворима	65
<i>II</i>	
Др Урош Шешум	
Демографске промене у насељима Бугарморавске капетаније / среза 1833–1837.	79
МА Предраг Илић	
Досељавање становништва алексиначког краја на простор Шумадије у првој половини XIX века	119
Зоран Стевановић	
Становништво и привреда Алексиначког и Моравског среза од 1918. до 1941. године.....	133
Др Милош Јагодић	
Становништво Алексинца (1834–2011).....	171

III

Др Славиша Недељковић	
Аграрно–правни положај Срба у Јужном Поморављу у првим годинама након доношења Саадразамових уредби (1832–1835).....	185
МА Александар М. Савић	
Алексиначки карантин (1839–1858).....	201
Нинослав Станојловић	
Стевча Михаиловић – ђумругија алексиначки.....	221
мр Небојша Ђокић	
Битка на Шуматовцу 11/23. августа 1876. године.....	231
Проф. др Владимир Кривошејев, Александар Никезић	
Пандемија шпанске грознице 1918. године у алексиначком крају... 265	
Александар Динчић	
Алексиначко Поморавље у рату и окупацији (1941–1944).....	281
др Мирослав Радивојевић	
НАТО бомбардовање Алексинца – рушење и обнова.....	329

IV

Др Данијела Поповић Николић	
<i>Твој брат који те љуби</i> – преписка између Тихомира и Владимира Р. Ђорђевића*.....	343
Светлана Ђурђевић	
Алексинчанке у подружинама и пододборима женских хуманитарних друштава у Алексинцу до Првог светског рата.....	367
Милан Петровић, Зоран Стевановић, Сениша Голубовић	
Ружа Леринц – професор Државне учитељске школе у Алексинцу. 401	
Зоран Стевановић	
Основно школство у Моравском срезу између два светска рата.....	415
Др Жељко Младеновић	
Настава и наставници психологије у Учитељској школи у Алексинцу од 1896. до 1941. године.....	453

Др Недељко Р. Богдановић

Архаизми и иновације у говору алексиначког краја..... 471

Ђорђе С. Петковић

**Прегршт (не)обичних медаљона са културно–историјске вертикале
Алексиначког Поморавља..... 487**

др **Мирослав Радивојевић**
научни сарадник
Филозофски факултет
Универзитет у Београду
miroslav.radivojevic@f.bg.ac.rs
mirrad88@gmail.com

94:341.311(497.11)"1999"
COBISS.SR-ID 44801545

НАТО бомбардовање Алексинца – рушење и обнова

Апстракт: У фокусу рада налазе се ваздушни напади на Алексинац током бомбардовања НАТО–пакта на Југославију 1999. године. Чланак прати ток догађаја, 5. априла и 28. маја, материјалне и људске жртве. Разматра се и подршка коју је град добио у виду посета истакнутих појединаца и група. Последњи део посвећен је последицама ратних дешавања, материјалној штети, учесницима и току обнове Алексинца.

Кључне речи: Алексинац, НАТО, бомбардовање, 1999, обнова, Слободан Милошевић, Небојша Павковић

Бомбардовање Савезне Републике Југославије од стране Северноатлантског савеза држава (НАТО) отпочело је 24. марта 1999. године. Ваздушни удари уследили су након једногодишње борбе снага безбедности Србије против терористичке организације „Ослободилачка војска Косова“ (ОВК). Непосредан повод за интервенцију НАТО–а била је исценирана прича о „масакру“ српске полиције и војске над албанским цивилима у селу Рачак, надомак Штимља, средином јануара 1999. године. Преговори између две супротстављене стране, представника Југославије и ОВК у Рамбујеу и Паризу, под диктатом великих сила, представљали су само представу. Пред руководство у Београду постављен је документ чије би потписивање представљало одрицање од суверенитета и државног интегритета, својеврсну окупацију земље од стране

НАТО–а. Једини пут за Југославију водио је у рат са најјачим војним савезом на свету.¹

Операција Северноатлантске алијансе под називом „Савезничка сила“ трајала је 78 дана. Подаци о укупном броју полетања варирају између руског и српског предвиђања од 25.000 и 38.000, колико стоји у званичној статистици НАТО–а. Слично је и са количином пројектила бачених на Југославију (од 22.000 до чак 79.000 тона). Оно што је извесно јесте да су током операције „Савезничка сила“ коришћене, међународним актима забрањене хемијске и касетне бомбе, те муниција са осиромашеним уранијумом. Поред војних циљева и тешке индустрије, на нишану нападача нашли су се многи цивилни објекти, попут мостова, пословних зграда, школа, болница, фабрика, пијаца, пољопривредних добара, али и возови, аутобуси, избегличке колоне, национална телевизија, предајници, енергетска постројења, кинеска амбасада у Београду итд. Из прес–службе НАТО–а у тим данима често се чуо израз „кола-терална штета“. Показало се, међутим, да је агресор у највећем броју случајева намерно гађао цивилне мете, чак и стамбене објекте. Између осталих градова и других насељених места, пример за то било је страдање Алексинца.²

- 1 Види: William J. Clinton Presidential Library's Archives, Digital Library, (<https://clinton.presidentiallibraries.us>); *Албански фактор в развити кризиса на територији бывшей Югославији. Документи. Том второй (1998–1999 гг.)*, Москва, 2007; Bill Clinton, *My life*, London, 2004; М. Olbrajt, В. Vudvort, *Gospođa državni sekretar*, Beograd, 2005; J. Primakov, *Osam meseci plus*, Beograd, 2003; Strobe Talbott, *The Russia Hand. A Memoir of Presidential Diplomacy*, New York, 2002; *78 дана апокалипсе. Истина оптужује. НАТО бомбардовање Југославије 1999*, Нови Сад, Београд, 2019; Ј. Гускова, *Косово и Метохија. Рат и услови мира*, Косовска Митровица, 2014; Ista, *Istorija jugoslovenske krize (1990–2000). Knjiga II*, Beograd, 2003; Н. Глишић, „Вечерње новости“ о НАТО бомбардовању СР Југославије (дипломски рад), Београд, 2017; М. Дрецун, *Други косовски бој*, Београд, 2013; К. Krainčanić, D. Čolović, D. Vojnović, Lj. Zečević, *Jugoslovenski antibarbarus*, Beograd, 2000; Џ. Локленд, *Травестија. Суђење Слободану Милошевићу и корумпираност међународног правосудја*, Београд, 2009; *NATO's empty victory. A postmortem on the Balkan War*, edited by Ted Galen Carpenter, Washington, 2000; М. Parenti, *Ubiti naciju. Napad na Jugoslaviju*, Beograd, 2003; И. Симић, *Истина о Рачку*, Београд, 2006; *Сумрак Запада. Агресија НАТО. Да се не заборави*, Београд, 2010; Т. Džuda, *Kosovo. Rat i osveta*, Beograd, 2002; Isti, *Kosovo. What everyone needs to know*, Oxford, 2008.
- 2 https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49602.htm; <https://www.nato.int/kosovo/all-frce.htm>; *НАТО злочини у Југославији. Документа и докази 24. март – 24. април 1999. (I)*, Београд, 1999, XIII; З. Д. Вранешевевић, „Пакао Милосрдног анђела“, Сремски Карловци, 2017, 17–23, 40–41; Н. Глишић, *Комсомолска правда и НАТО бомбардовање СР Југославије (мастер рад)*, Београд, 2019, 10;

* * *

Рударски градић на југоистоку Србије, са 17.000 становника по попису из 1991. године, Алексинац се више пута нашао на удару НАТО–а, од чега су два ваздушна удара оставила значајне последице.³

Први напад се десио трећег дана бомбардовања, 26. марта, између 20:30 и 21 час. Био је усмерен на касарну „Делиград“. Једна ракета је пала у близини објекта и направила мању материјалну штету, као последица детонације. Радило се о оштећеним цреповима на зградама касарне и попуцалим прозорима у околини. Други од пројектила нађен је неактивиран у оближњем селу Лознац, док је преостала два погодила противваздушна одбране (ПВО) Војске Југославије (ВЈ). Срећом, није било повређених ни тада ни наредног дана, када је код села Пруговац пао део борбеног средства НАТО–а (авион или ракета „томахавк“).⁴ Но, права искушења за Алексинац тек су следила.

Мало пре 22 часа, дана 5. априла 1999. године, авиони Северноатлантског пакта су са седам пројектила погодили шест различитих локација у граду: улицу Душана Тривунца, двадесетак метара од Дома здравља, улицу „бреза и чемпреса, малих паркова и ружичњака“ – Вука Караџића, простор између фирми „Емпа“ и „Агроколонијал“, парцелу између предузећа „Бетоњерке“ и ауто–школе „Шуматовац“, касарну „Делиград“. Из наведеног, приметно је да се, осим последње, радило о цивилним метама, од којих су оне у улицама Душана Тривунца и Вука Караџића густо насељени стамбени рејони.

Зато је и биланс жртава и штете био озбиљан. У нападу је погинуло 11 људи, уз 52 рањене и повређене особе. У улици Душана Тривунца савњено је са земљом или тешко оштећено, са наредбом за рушење, 15 кућа са помоћним објектима, а у Вука Караџића 14 стамбених јединица, где је уништено и десет аутомобила. Услед силине експлозија, знатна материјална штета причињена је и осталим кућама и стамбеним зградама у близини, те Дому здравља. Слично се десило у индустријском делу

Ј. Гускова, *Косово и Метохија*, 177–239; *Jugoslovenski antibarbarus*, 61–100; С. Layne, *Collateral damage in Yugoslavia*, NATO's empty victory, 54–55; D. Nenadović, *Putem milosti. NATO „Milosrdni anđeo“ u Aleksincu, mart–juni 1999. Dokumenti – sećanja – komentari*, Aleksinac, 2009, 64–78; M. Parenti, *Ubiti naciju*, 101–110, 137–144; С. Смиљанић, *Агресија НАТО на СР Југославију*, Сумрак Запада, 266–271.

3 <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/popis/prethodni-popisi/popisni-podaci-eksel-tabele/>

4 Ч. Васиљевић, *Огњем по Алексинцу*, Фотомонографија, Алексинац, 1999, 7; D. Nenadović, *Putem milosti*, 115–116.

града, око помињаног трговинског предузећа „Агроколонијал“ где су пострадали магацин, путничко и теретно возило, уз оштећења на халама околних привредних субјеката. И касарна, гађана са три пројектила, претрпела је озбиљна разарања.⁵ Према проценама истражних органа, у целом граду нека врста оштећења десила се на преко 600 објеката. Упоредо, од 755 демолираних станова, тешка штета учињена је на 111, од којих су поједини били потпуно девастирани. Без крова над главом остало је око 800 људи.⁶

Кроз потресна сведочанства повређених у централној градској зони провлачила се језива прича да су авиони НАТО–а пред бомбардовање кружили око Алексинца у ниском лету. У једном тренутку они су се удаљили, да би се затим вратили и изручили смртоносни терет на град. Упоредо са звуком детонације, већина озлеђених је видела светлост и осетила прасак. На њихове главе сручили су се плафони, рушили зидови, ломили прозори, пуцала столарија, падали делови црепова и фасада. Од снаге експлозије стамбене зграде у непосредној околини љуљале су се, као да их је „задесио јачи земљотрес“. Огребани, посечени и повређени, изашли су на улице. Уз призоре ватре, дима и прашине, проламали су се мешани звукови вапаја, запомагања и плача. Мање озлеђени прискочили су у помоћ својим комшијама, извлачили повређене и умрле. Врло брзо појавила су се возила и људство хитних служби. Озбиљније повређени збринути су у алексиначкој болници и Клиничком центру у Нишу.⁷

У изјавама медијима, озлојеђени људи били су свесни злочина који је над њима учињен намерно, а своје родно место називали су „градом патње“. Они су се срдили на „нове фашисте“, који „гађају децу, убијају цивиле“. Званичнике западних држава називали су „болесним умовима“, америчког председника Била Клинтона „дегенериком“ који „не зна шта чини“. Агресоре су још окарактерисали као „зликотце“ и

5 У кругу касарне пале су две бомбе, а још једна у непосредној близини, између оградe и старог аутопута.

6 *Албански фактор II*, 280, 287; *НАТО злочини I*, 49–64, 69–103, 116–128, 176, 178; *Blic*, 6. април (1999), 1, 8; 7. април, 1, 9; 8. април, 1; 9. април, 1; *Борба*, 7. април, 3, 4; *Вечерње новости*, 6. април, 1, 5; 7. април, 1; 8. април, 10; *Danas*, 7. април, 1, 3; *Политика*, 6. април, 21; 8. април, 17; Ч. Васиљевић, *Огњем по Алексинцу*, 7; D. Nenadović, *Putem milosti*, 121, 132–133, 178.

7 *НАТО злочини I*, 64–68, 104–118; *Blic*, 6. април, 8; 7. април, 9; *Борба*, 7. април, 3; *Вечерње новости*, 6. април, 5; 7. април, 3; 23. април, 10; *Danas*, 8. април, 2; *Политика*, 9. април, 17; D. Nenadović, *Putem milosti*, 120, 469–471, 474–478.

„варваре“.⁸ Остаје утисак да су у својој патњи били достојанствени и храбри. Иако су изгубили све што су имали, „стрпљиво су давали изјаве за медије“ из иностранства. Од новинара из западних земаља, као једини услов, тражили су да поштено прикажу оно што виде. Ни представници „седме силе“ нису остали равнодушни на потресне призоре лешева, раскомаданих делова тела, страшних рушевина и великог броја повређених.⁹

Вероватно је и њима било тешко да поверују у званично саопштење НАТО–а да се радило о грешци, извињење и „велико жаљење за било коју ненамерну штету на имовини или губитке живота цивила“. Војни портпарол Дејвид Вилби здушно се трудио да предочи како „могуће да један пројектил“ није „добацио“ до војног објекта, „у коме се налазила артиљеријска бригада“. Образлагао је да се то вероватно десило под утицајем техничког квара дејства противваздушне одбране, које је пореметило путању или због „неког другог узрока“, а да је мета промашена за 600 метара.¹⁰ Наравно, Вилбијево објашњење само по себи било је нелогично, с обзиром на то да су четири од седам бомби завршиле у стамбеној и индустријској зони, а само три непосредно у кругу и око касарне.¹¹

У то су, поред новинара, уживо могли да се увере домаћи и страни званичници и гости. Први је „аветињски пуст и мрачан“ Алексинац посетио потпредседник Скупштине Србије Драгољуб Стаменковић, нека два сата после бомбардовања. Наредног дана, 6. априла, у град је стигао тадашњи републички премијер Мирко Марјановић. Он је акцију Северноатлантске алијансе упоредио са „фашистичким“ бомбардовањем из Другог светског рата, подвлачећи ударе на цивилне објекте и страдање недужних „рудара, њихових жена и деце“. Попут процеса у Нирнбергу, изјавио је Марјановић, да ће се једног дана судити и „нацистима данашњег времена – Клинтону, Шираку, Шредеру, Блеру и Олбрајтовој“. Председника владе пратио је пензионисани канадски генерал Луис Макензи, некадашњи командант трупа Уједињених нација у Босни и Хер-

8 *Вечерње новости*, 7. април, 1, 3; *Danas*, 7. april, 3; *Политика*, 6. април, 17.

9 *Blic*, 7. april, 9; *Вечерње новости*, 7. април, 7–8; *Danas*, 7. april, 3; D. Nenadović, *Putem milosti*, 122.

10 *Orthodox Easter, 1999*, <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/34140>; *Албански фактор II*, 280–281; *Blic*, 7. april, 9; *Борба*, 7. април, 1; *Вечерње новости*, 7. април, 3; 8. април, 10; *Danas*, 7. april, 3; 8. април, 2.

11 Због поменутих догађања, мало пажње изазвала је вест да је ПВО ВЈ, 8. априла, оборио пројектил типа „томахаџк“ изнад околног села Лознац, *Политика*, 9. април, 17.

цеговини. Умировљени официр прихватио је понуду једне ТВ екипе из своје земље у намери да се свету прикаже „права слика катастрофе са ових простора“. И Макензи је био ужаснут „злочином над цивилним становништвом“, на „простору где нема апсолутно ниједног војног објекта“. „Српски народ не сме више да пати и да буде окривљен за све и свашта“, поручио је он.¹²

Одлуком општинске управе, 7. април проглашен је даном жалости у Алексинцу, а међународна хуманитарна организација „Human Rights Watch“ са седиштем у Њујорку позвала је на хитну истрагу поводом цивилних жртава и одговорност починилаца. Два дана касније, председник парламента Републике Кипар Спирос Кипријану обишао је рушевине погођених улица Алексинца у пратњи председника Већа грађана Савезне скупштине Југославије Милорада Минића, савезног министра иностраних послова Живадина Јовановића, председника Спољнополитичког одбора Савезне скупштине Љубише Ристића као и републичког министра грађевина Дејана Ковачевића. Кипријану је, „ужаснут“ и „забринут“ изразио „дубоко саучешће“ погинулима. Бомбардовање незаштићеног града назвао је чином варваризма и геноцида. Један од његових домаћина, шеф југословенске дипломатије, упозорио је на стварање хуманитарне катастрофе, коју је „у име демократије и људских права“ спроводио „НАТО агресор на челу са Сједињеним Америчким Државама“. Но, како је Јовановић тада изјавио: „То неће поколебати“ одлучност и морал бранилаца.¹³

Врло емотивна била је посета делегације руских генерала и козачких атамана, 10. априла. Саплеменици из највеће словенске земље, са сузама у очима, посматрали су порушене домове у Алексинцу. Генерал Алексије Самонов поручио је да ће учинити све да помогну „браћи Србима да се супротставе агресору и да очувају своју постојбину и слободу“. „Верујте у нас“, додао је он. Козачки атаман, Николај Казумишки, обећао је велики број добровољаца „таман толико да се савлада непријатељ и очува завичајност Србије“.¹⁴ Лепе жеље и обећања руских патрио-

12 *Blic*, 7. април, 9; *Вечерње новости*, 7. април, 3; 23. априла, 10; *Danas*, 7. април, 3; 8. април, 2. Слободан Стевановић, председник Скупштине општине Алексинац, навео је у саопштењу да је центар града страдао због техничке грешке „обманом“, *Вечерње новости*, 7. април, 3; 23. априла, 10.

13 *Вечерње новости*, 7. април, 10; 8. април, 5; 23. април, 10; *Политика*, 8. април, 17; 10. април, 19; D. Nenadović, *Putem milosti*, 143.

14 *Политика*, 11. април, 15.

та, нажалост, није пратио тадашњи врх државе на челу са председником Борисом Јељцином, умногоме подређен диктату из Вашингтона.

Уместо прекида ваздушних удара, они су настављени, да би у последњој трећини маја добили јачи интензитет, у циљу притиска на државни врх у Београду да прихвати услове НАТО–а за мир. У склопу појачане кампање, 28. маја, пола сата после поноћи, поново се на мети нашао Алексинац. Бомбардовање је тада трајало 17 минута. Шире градско подручје погодило је укупно 14 пројектила, од чега је половина пала у уже језгро насеља. Пет бомби било је намењено касарни „Делиград“ и индустријској зони, а две су разориле куће у Новом насељу, на уласку у град из правца Ниша. Биланс је био троје мртвих, четири теже, осморо лакше повређених и велика материјална штета на индустријским и стамбеним објектима. Срушене су четири куће, при чему је на још близу сто примећен мањи или већи вид оштећења, као и на већем броју возила. Никакво извињење или коментар на догађаје те ноћи из седишта Алијансе у Бриселу нису стигли.¹⁵ Ускоро је дошло оно што су становници Алексинца прижељкивали много више – мир.

Ваздушни удари на Савезну Републику Југославију престали су 10. јуна, по потписивању Војнотехничког споразума у Куманову и усвајању Резолуције 1244 у Савету безбедности Уједињених нација. Становници Алексинца су прославили тај догађај на улицама. Било је то право олакшање после 11 недеља напетости и страховитог разарања. Велика штета у градском језгру, додуше, није заокруживала салдо рата у Алексинцу. Пројектили НАТО–а пали су и у другим местима општине: Лознацу, Глоговици, Станцима, Липовцу, Горњем Крупцу, Краљеву, Врћеновици, Крушју, Катуну, Грејачу, Великом Дреновцу и Јастрепцу. Срећом, тамо није било људских жртава. Добра вест била је и та што су резултати више мерења у Алексинцу показивали да није постојало повећање нивоа радиоактивности.¹⁶ Град је остао погодно место за живот, без опасности за здравље становника.

* * *

Игром околности, одлука о обнови и реконструкцији објеката уништених и оштећених бомбардовањем у Савезној Републици Југосла-

15 *Blic*, 28. мај, 8; *Вечерње новости*, 28. мај, 1, 3; 29. мај, 1; *Политика*, 29. мај, 15; *НАТО злочини II*, 201; Ј. Гускова, *Косово и Метохија*, 230; D. Nenadović, *Putem milosti*, 159–176, 484–486, 506–508, 520–521.

16 Ј. Гускова, *Косово и Метохија*, 319–321; D. Nenadović, *Putem milosti*, 184–186.

вији донесена је управо 5. априла, непосредно уочи првог и најозбиљнијег разарања Алексинца. Председник Слободан Милошевић одржао је тог дана састанак са представницима надлежних министарства и Саобраћајног института на коме је договорено формирање Дирекције за обнову инфраструктуре. Одмах затим, предузеле су се мере за отклањање последица ваздушних напада у целој земљи, што се видело и на примеру Алексинца.¹⁷

Санирање последица бомбардовања у граду започело је одмах после првог удара, 5. априла. Поред збрињавања повређених, већ сутрадан је кренуло уклањање стакла, шута и чишћење терена. На лице места изашла је новоформирана општинска комисија за прикупљање и обраду података потребних за утврђивање ратне штете, а предузете су и мере за обезбеђење смештаја људима који су остали без крова над главом. Из републичке и локалне власти послали су неопходну помоћ за најтеже погођене. Општина Алексинац је, поред тога, свакој породици са пострадалим лицем уплатила по 5.000 динара. Хитно је реаговао и Црвени крст са пошиљкама две хиљаде хигијенских пакета и четири тоне брашна и квасца, а потом још десет тона хуманитарне помоћи. По првим проценама председника општине Слободана Стевановића, око 40% града претрпело је штету. Из тог разлога је од стране локалне самоуправе основан Фонд за пружање помоћи пострадалим и санацију последица. Један од првих донатора у том програму био је поменути председник парламента Кипра, Спирос Кипријану, који је приложио 2.500 швајцарских франака.¹⁸

У наредним данима, интензивирана је акција на пружању подршке погођеном граду. На наменски жиро-рачун „непрестано“ су стизали прилози, да би на крају досегли цифру од приближно 763.500 (намењена за 164 угрожена лица). Чисто да бисмо створили слику, из великог списка дародаваца издвојили бисмо неке: у новчаним средствима – савезна влада, Апатинска пивара, АИК банка, Општина Бор, Град Београд, бројне друштвене, приватне фирме, организације и појединци; у цреповима – фирме „Тоза Марковић“ – Кикинда, „Потисје“ – Кањижа и власотиначка циглана; различит грађевински материјал – из Ниша, Косјерића,

17 *Blic*, 6. април, 3; *Борба*, 6. април, 1; *Вечерње новости*, 6. април, 2, 15. април, 5; *Danas*, 6. април, 3; *Политика*, 6. април, 1; 10. април, 19; 11. април, 1; *Резултати обнове земље (4. април 1999 – 4. април 2000)*, Београд, 2000, 9.

18 *Борба*, 7. април, 1; *Blic*, 7. април, 9; *Вечерње новости*, 7. април, 3; 8. април, 10; *Danas*, 7. април, 3, 9. април, 2; *Политика*, 9. април, 17; 10. април, 19; D. Nenadović, *Putem milosti*, 335–336, 369–378.

Лесковца, Суботице, Зајечара, Пирота, Севојна, Лазаревца и других места. Ту није био крај. Полако је пристизала и помоћ из других држава (Грчка, Русија, Украјина, Република Српска), међународних хуманитарних организација и дијаспоре.¹⁹

Без обзира на одличан одзив и значајну количину пристигле подршке, и даље није било довољно средстава и механизације за остварење потпуне обнове Алексинца, посебно када је постало јасно да је немогуће реновирање једног броја станова у стамбеним зградама демолираним током бомбардовања. Приспели материјал је коришћена за поправку домова са мањим оштећењима, оних који су имали дозволу општинске комисије.²⁰ Санација комплетне штете на објектима у Алексинцу, у процењеном износу од близу 369 милиона, односно преко 283,5 милиона динара, није могла да буде остварена без помоћи државе.²¹ У ту сврху, готово од самог почетка, у реконструкцију и изградњу укључило се београдско предузеће „Енергопројект“. На састанцима представника општине са државним врхом средином априла договорен је план ревитализације оштећених и припреме за изградњу нових објеката у Алексинцу. Радници Јавно комуналног предузећа „Рујевица“ у наредном периоду активно су радили на чишћењу рушевина и обарању разорених домова. Истовремено, извршена је делимична санација зграда у власништву привредних субјеката.²²

Радови на обнови земље званично су кренули пар дана по завршетку бомбардовања, 14. јуна, на свечаности код моста на Дунаву, у околини Бешке. Већ сутрадан, Слободан Милошевић допутовао је у Алексинац. Председник државе је поставио камен темељац за прву од две стамбене зграде у улици Душана Тривунца, у непосредној близини

---

19 *НАТО злочини I*, 118–125; *Политика*, 11. април, 15; 12. април, 15; 14. април, 20; 15. април, 19; 18. април, 16; 20. април, 18; 21. април, 16; 22. април, 17; 28. мај, 16; D. Nenadović, *Putem milosti*, 369, 501–505.

20 Грађевински материјал подељен је на 860 индивидуалних корисника и 47 правних лица.

21 Од тога, у првом случају на јавне и привредне објекте отпадало је 30.120.660, стамбене зграде 96.909.000, а индивидуалне објекте 241.860.000 – укупно 368.889.660,00 динара. По упутствима републичке владе, нова комисија за утврђивање ратне штете обавестила је Републички завод за статистику 9. јула 2000. о прорачуну од 159.538.000 за правна, 118.594.000 за физичка лица и 5.541.000 утврђене ратне штете по службеној дужности – збирно 283.673.000 динара, D. Nenadović, *Putem milosti*, 336–344.

22 *Политика*, 12. април, 15; 14. април, 20; 15. април, 19; 18. април, 16; 21. април, 16; 22. април, 17; D. Nenadović, *Putem milosti*, 251–252, 375–376, 413–415, 421–424.

оштећеног Дома здравља. Планираних 27 станова (и девет локала) било је предвиђено за породице чији су домови уништени у ваздушном удару 5. априла. У присуству председника Србије Милана Милутиновића, команданта Треће армије генерала Небојше Павковића, савезног премијера Момира Булатовића, министра иностраних послова Живадина Јовановића, републичког премијера Мирка Марјановића и других званичника Милошевић је одржао пригодан говор. Изјавио је да је „злочин над нашом земљом највише злочин у Алексинцу“ зато што се радило о потпуно цивилном граду, без војних и полицијских снага стационараних у њему, о сиромашном месту, у коме највећи број становника живи од „најтежег посла на свету“ – рударства. Због тога, и са позивањем на огромну храброст Алексинца у прошлости, председник је објаснио зашто симболично пројекат обнове насеља у земљи почиње на том месту. У наставку програма са званичницима је прошетао до улице Вука Караџића где је разговарао са појединцима који су преживели погибију сродника и материјалну штету.²³

Влада Србије је 18. јуна и формално основала Републичку дирекцију за обнову земље, са Милутином Мркоњићем на месту директора. Месец дана касније, 13. јула, потписани су уговори са грађевинским фирмама, са роком за изградњу приоритетних објеката до 1. новембра 1999. године. Поред нове стамбене зграде, у првој фази обнове у Алексинцу, предвиђено је подизање 13 индивидуалних типских објеката у улици Вука Караџића, чишћење терена у Новом насељу, завршетак поправки на кућама са мањим оштећењима, санирање преко 900 станова, застакљивање објеката и локала, санација и реконструкција фасаде и зграде Дома здравља. Радове је 9. августа посетио директор Мркоњић са коментаром да никаквог померања датума неће бити. Његово обећање се у великој мери испунило – динамика је претежно испоштована и планирано у Алексинцу остварено махом без великог кашњења.²⁴

Церемонија предаје кључева власницима некретнина у новој стамбеној згради уприличена је 1. новембра 1999. године.²⁵ Први гости у новим становима, пројектованим и изграђеним од стране „Енергопро-

23 *Политика*, 15. јун, 1, 11, 16; 16. јун, 1, 11; *Вечерње новости*, 16. јун, 1, 2; D. Nenadović, *Putem milosti*, 415–416.

24 *Политика*, 19. јун, 1; 26. јун, 1; 30. јун, 1; 14. јул, 1, 13; 16. јул, 1, 14; 20. јул, 13; 10. август, 13; 23. август, 13; 27. август, 13; 5. септембар, 13; 29. октобар, 15; 1. новембар, 12; *Резултати обнове земље*, 13, 14, 116–117; D. Nenadović, *Putem milosti*, 176, 416–419.

25 За допринос у „одбрани земље и послератној обнови Алексинца“ општина је 13. октобра 1999. године наградила председника Милошевића (Позлаћеном

јекта“, били су: изасланик председника Милошевића, генерал–пуковник Небојша Павковић, потпредседник савезне владе Никола Шаиновић, директор Мркоњић, републички министри и други званичници. Остала су уверавања нових власника да су врло задовољни квалитетом градње и нескривено задовољство што су добили кровове над главом. Павковић је у пригодном говору назвао Алексинац „симболом пркоса непријатељу и злочину“. Подизање објекта назвао је „победом рада и стваралаштва над нерадом, снаге истине над лажима“. Генерал је у близини открио и споменик жртвама НАТО агресије из Алексинца, те поставио камен темељац за другу зграду. У пратњи осталих функционера, потом, посетио је радове на изградњи раније поменутих 13 кућа, који су се у том тренутку приводили крају, требало је да нови домови буду у потпуности усељени до краја месеца.²⁶

Отварањем радова на другом стамбеном објекту са 32 стана и 11 локала у улици Душана Тривунца симболично је покренута друга фаза обнове Алексинца. У њој су, поред поменуте зграде, саграђене 4 породичне куће у Нишкој улици (Ново насеље), завршено санирање 111 теже оштећених станова, као и осталих мање угрожених кућа и станова. Из средстава Републичког фонда за обнову и развој привредне организације у Алексинцу добиле су око 70 милиона динара у сврху санације штете и обнове производње. У овој фази, међутим, нису у потпуности реализовани сви пројекти. Обећање о изградњи новог дома здравља, упркос најави да ће бити готов до 1. јула 2000. године, није се остварило, а стара зграда је тек после више година враћена у потпуну функцију.²⁷

* * *

Лош геополитички положај Југославије, услед слабљења Русије и нестанка Варшавског пакта, довео је у последњој деценији 20. века до распада државе и удара на суверенитет њене преостале територије. У међународним превирањима, када су Албанци и спор на Косову и Метохији послужили само као повод за интервенцију најјачег глобалног војног савеза на једну „непослушну“ земљу, жртве су постали недужни грађани. Цивили у Алексинцу два пута су се нашли на листи „коллатерал-

---

плакетом), генерала Павковића (Посребреном плакетом) и Дирекцију за обнову земље (Октобарском захвалницом), D. Nenadović, *Putem milosti*, 424–425.

26 *Вечерње новости*, 2. новембар, 3; *Политика*, 1. новембар, 12; 2. новембар, 13; 15. новембар, 13; D. Nenadović, *Putem milosti*, 175–176.

27 *Вечерње новости*, 16. новембар, 2; *Политика*, 15. новембар, 13; 16. новембар, 13; D. Nenadović, *Putem milosti*, 240–241, 419–421.

не штете“ НАТО–а. И поред тога што је бомбардовање од 28. маја 1999. било мање разорно, у односу на оно од 5. априла, када је погинуло 11 људи, ни тада није прошло без невиних жртава (њих троје).

Постоји дилема зашто би један град од 17.000 представљао мету. Појединци су били мишљења да је такав размер страхота изазван осветом, будући да је командант Треће армије, генерал Небојша Павковић, рођен у релативној близини и провео један део живота у Алексинцу. Другима се чинило да су разарања малих насеља на југу Србије повезана са огромном подршком коју су њихови становници указивали на изборима владајућој Социјалистичкој партији Србији на чијем је челу стајао Слободан Милошевић. Бомбардовање „црвених градова“ у чијој околини, узгред, није уопште било тешке индустрије, представљало је, према томе, казну.²⁸ Било како било, догађаји у Алексинцу привукли су значајну пажњу домаће и стране јавности, посете истакнутих званичника и појединаца. Нажалост, и поред публицитета и евидентних доказа, за почињен злочин нико није одговарао.

Што се обнове тиче, она је имала врло динамичан и снажан интензитет. Са ове дистанце, имајући у виду менталитетске навике, она делује помало и импресивно. Ентузијазам, најпре становника осталих без крова над главом, потом и власти, у тежњи да се докажу у обнови земље, донео је одличне резултате. Између осталог, за 115 дана изграђена је стамбена зграда од темеља до врха, месец дана касније још 13 кућа, потом још један стамбени објекат са 32 стана, а до јула 2000. године готово у потпуности је завршена обнова града. Неимари нису заборавили ни спомен–плочу погинулима. У част и сећање на оне чија је једина кривица била што су се нашли у наизглед безразложно нападнутој земљи, у својим сопственим кућама.

---

28 D. Nenadović, *Putem milosti*, 123; M. Parenti, *Ubiti naciju*, 139.

NATO Bombing of Aleksinac – Demolition and Reconstruction

Summary

The NATO bombing of Yugoslavia began on March 24, 1999, and lasted for 78 days. The small mining town of Aleksinac, with a population of 17,000, has twice been targeted by attackers. In the bombing of the residential town center, on April 5, 11 people were killed and 52 were injured. Although a NATO spokesman said that it was a mistake, the evidence suggests that civilian targets were intentionally hit, with two bombs of destructive power in a densely populated area, and two more in the industrial zone of the town. The event attracted a lot of attention from the domestic and foreign public. Numerous journalist teams, prominent individuals, and groups visited Aleksinac. The international humanitarian organisation “Human Rights Watch” asked for an urgent investigation and responsibility regarding the civilian victims. The second airstrike happened on May 28, 1999. On that occasion, seven bombs fell on the town area. Two of them demolished four houses and killed three civilians. No apology was sent from NATO headquarters in Brussels. As a result of the mentioned attacks, more than 800 people were left without a roof over their heads, and over 1,000 homes were destroyed or damaged.

Reconstruction of the town began immediately after the first bombing. With the help of the authorities, the support of enterprises, cities, groups, individuals, domestic and foreign humanitarian organisations; individuals with slightly damaged buildings received the necessary building materials for reconstruction. For the considerable projects, the end of the war has waited. Only a few days after the conclusion of the Kumanovo Agreement, on June 15, the works in Aleksinac were opened by the President of Yugoslavia, Slobodan Milosevic. With the help of the Directorate for State Reconstruction and the company “Energoprojekt” from Belgrade, by July 2000, in the town were built two buildings, with a total of 59 apartments, 17 family houses, all damage to private buildings and apartments (over 1000 of them), on enterprises, as well as at the Health Center, was repaired.